

нений акт вандалізму, предмет злочинного посягання був вкрадений та не виявлений, особу, що вчинила злочин, не встановлено; 5) осквернення та пошкодження предметів злочинного посягання під час масових заворушень та безпорядків, мітингів, особливо в умовах політичної та економічної нестабільності. Розглянуті типові слідчі ситуації і відповідні основні напрямки розслідування вимагають від слідчого творчого мислення та урахування всіх індивідуальних особливостей ситуацій, випадкових факторів.

Ключові слова: слідчі ситуації, типізація слідчих ситуацій, початковий етап розслідування вандалізму.

У статті представлено дослідження, в якому здійснюється типізація слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вандалізму, виокремлюються особливості кожної з типових слідчих ситуацій, які ілюструються прикладами із сучасної слідчої практики.

В статті представлено дослідження, в якому здійснюється типізація слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вандалізму, виокремлюються особливості кожної з типових слідчих ситуацій, які ілюструються прикладами із сучасної слідчої практики.

следственных ситуаций, которые иллюстрируются примерами современной следственной практики.

The article examines with the issues concerning typical investigation situations of vandalism, their species and illustrated modern examples from investigation practice.

Література

1. Волчецкая Т.С. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике: учебное пособие / Т.С. Волчецкая. – Калининград : Калининград. гос. ун-т, 1997. – 95 с.

2. Заради розваги 13-річний школяр пошкодив майже 25 могил // Електронний ресурс [Режим доступу] : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/425864>.

3. Злодій приніс вкрадений столик прямо в руки міліціонерів // Електронний ресурс [Режим доступу] : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/722872>.

4. Лутугинські міліціонери упродовж доби затримали вандала // Електронний ресурс [Режим доступу] : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/466214>.

УДК 347.91/.95

Н. Сергієнко,

здобувач кафедри цивільного та трудового права
Київського університету права Національної академії наук України

ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ПРИМУСОВЕ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З врахуванням практики Європейського суду з прав людини, право на справедливий суд охоплює і площину виконання судового рішення. Без проникнення до житла чи іншого володіння особи в ряді випадків виконання судового рішення значно утруднюється або взагалі стає неможливим. Відповідно до ст. 30 Конституції України, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку не інакше як за вмотивованим рішенням суду. Дослідження проблематики проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому про-

вадженні не було предметом комплексних наукових досліджень вчених-цивілістів. З огляду на вказане, наукові розробки окресленої тематики є нагальними та актуальними. Загальна проблематика виконання рішень була предметом наукових досліджень С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, С.В. Щербак, Ю.В. Білоусова, С.С. Бичкової, І.А. Бірюкова, В.І. Бобрика та інших вчених-процесуалістів. Дискусійні питання, пов'язані з проникненням до житла чи іншого володіння особи, розглянуті у роботах І.Ф. Літвінової, Ю.Ю. Орлова, О.В. Воронової та інших вчених-юристів. Проте

проблематика визначення понять «житло», «інше володіння особи» залишається актуальною, оскільки і досі точаться наукові дискусії щодо змісту вказаних понять. Проблематика проникнення до житла чи іншого володіння особи при примусовому виконанні рішень залишається мало дослідженою науковцями-юристами. Метою статті є аналіз порядку вирішення питання про проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні та формування пропозицій для його вдосконалення. Для досягнення вказаної мети слід вирішити наступні завдання: проаналізувати підходи вчених-юристів до визначення понять «житло», «інше володіння особи»; проаналізувати та узагальнити законодавчі положення, які регулюють порядок вирішення питання про проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні.

Гарантування кожному прав на повагу та недоторканність житла є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року [1]. Разом з тим, законодавством можуть бути передбачені випадки обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи у зв'язку з необхідністю забезпечення прав інших осіб, суспільства (наприклад, виконання судового рішення, проведення слідчих дій тощо). В наведеному контексті слід окреслити, що розуміється під поняттям житла та іншого володіння особи. І. Ф. Літвиною влучно зазначено, що житло та інше володіння особи Основним Законом не ототожнюються, про що свідчить той факт, що у ч. 2-3 ст. 30 Конституції України між цими словами вжито сполучник «чи» [2, с. 65]. Відповідно до ст. 379 ЦК України, житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. Таким чином, поняття житла зводиться до будь-якого приміщення, якому властиві в сукупності такі ознаки: призначення саме для постійного проживання в ньому; придатність саме для постійного проживання в ньому. Вчені-цивілісти першу з наведених ознак пов'язують з приналежністю житла до житлового фонду України, другу – з відповідністю житла усім будівельним, архітектурним, санітарним, пожежним та іншим нормам [3, с. 638–639]. За такого розуміння поняття житла з його обсягу виключені всі приміщення, які не відповідають хоча б

одній з ознак житла. Наведений висновок може поставити під сумнів твердження, що під житлом може розумітися готель, гуртожиток, відомчі квартири, будинки тощо. Положення ч. 1 ст. 29 ЦК України передбачають, що місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Таким чином, критерій постійності проживання в житлі вже не згадується. Деякими цивілістами на підставі вказаного проводиться диференціація житла та місця проживання: термін «житло» містить більш жорсткі вимоги, порівняно з місцем проживання. Отже, не будь-яке місце проживання можна визнавати житлом (наприклад, готель, санаторій, притулок тощо) [3, с. 638]. З наведеним висновком можна не погодитися з огляду на те, що деякі приміщення, придані та призначені для проживання в них (наприклад, готель), навіть і непостійного, але фактично особа може проживати в них і постійно (вносячи відповідну плату за проживання, особа може постійно проживати в готелі). Отже, поняття постійності проживання як обов'язкової ознаки житла є відносною.

Ст. 6 ЖК УРСР передбачає, що жилі будинки і жилі приміщення призначаються для постійного проживання громадян, але разом з тим вони можуть використовуватися як службові жилі приміщення і гуртожитки (останні передбачають тимчасовість проживання в них). О. В. Воронова пропонує розуміти під житлом квартири та житлові будинки без поділу на квартири, які призначені та придатні для постійного проживання в них і внесені, як такі, до державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень [4, с. 9]. Це визначення поняття житла є достатньо вузьким в порівнянні з розумінням житла, яке наводиться в практиці Європейського суду з прав людини. Необхідно звернути увагу на те, що Європейський суд при вирішенні конкретних справ поняття «житло» тлумачить як місце, де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, в тому числі облаштоване особою помешкання, навіть якщо таке облаштування було здійснене з порушенням національного законодавства (справа «Барклі проти Сполученого Королівства»); приміщення за наявності права власності, де особа мала намір проживати (справа «Гіллоу проти Сполученого Королівства»); власність, яку особа щороку займає протягом значного проміжку часу (справа «Мен-

тес проти Туреччини»); деякі приміщення, інша нерухомість, пов'язані з професійною діяльністю особи, зокрема офіси адвокатів, комерційні службові приміщення (справа «Німітц проти Німеччини») [5]. Достатньо широко поняття житла тлумачиться в абз. 5 п. 22 Постанови пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»: приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинки, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо) [6].

І.Ф. Літвінова, досліджуючи житло в контексті кримінального процесу, запропонувала таке його визначення: особистий житловий будинок з житловими та іншими приміщеннями, що є складовими частинами єдиної споруди, інші житлові приміщення, незалежно від форми власності, що входять до житлового фонду, а також приміщення, що не входять до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання. При цьому характерним для визначення того чи іншого приміщення житлом має бути факт належності цього приміщення до житлового фонду, а в іншому випадку – факт проживання особи в ньому [2, с. 85–86]. Наведене визначення дещо згладжує необхідність постійного проживання для іменування приміщення житлом, але не повністю – автором залишено поза увагою, що особа може проживати не тільки тимчасово, але й постійно у приміщенні, що не охоплюється поняттям житлового фонду. Наприклад, у самочинно збудованому будинку. Заслужовує на увагу науковий підхід до розуміння поняття житла, окреслений Ю.Ю. Орловим, – презумпція житла, яка полягає в тому, що будь-яке помешкання, в якому проживають люди, слід розглядати як житло, якщо не буде доведено інше [7, с. 76]. Слід погодитись з цим автором, що в світлі принципу верховенства права будь-яке помешкання, де фактично проживає людина, слід вважати житлом, крім випадків, прямо передбачених законом (наприклад, ч. 2 ст. 233 КПК України). Але пропозиція вказаного науковця, що приміщення, визнання статусу житла за якими призводить до порушень прав інших осіб, не повинні мати статусу житла за законом, хоча формально вони і мають ознаки жиля, не може бути схвалена, оскільки такі формулювання не є чіткими, а наявність чи відсутність пору-

шень прав інших осіб є індивідуальною в кожному конкретному випадку.

З огляду на вказане, доцільним видається узагальнити, що під житлом особи можна розуміти будь-яке приміщення, яке відповідає вимогам до житла, встановлених законодавством, де особа проживає або може проживати; або навіть за відсутності такої відповідності – будь-яке приміщення, де особа фактично проживає постійно, тимчасово чи переважно, незалежно від того, чи здійснюється таке проживання на підставі закону; крім випадків, коли в законі наявний прямий припис, що відповідний об'єкт не є житлом.

І.Ф. Літвінова обґрунтовано вказує про певну неповноту положень ст. 30 Конституції України щодо недоторканності житла та іншого володіння особи. В ч. 1 ст. 30 Конституції України мова йде про недоторканність житла, але надалі в цій статті міститься положення про те, що не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, якщо це не вмотивовано рішенням суду [8, с. 50]. В цьому контексті слід зосередити увагу на тому, що розуміється під поняттям «інше володіння особи». І.Ф. Літвінова досліджувала поняття іншого володіння особи в кримінальному процесі та дала йому наступне визначення: всі інші об'єкти, що знаходяться у володінні особи (як у її власності, так і у титульному чи фактичному володінні), що не є складовими її житла, а також знаходяться на певній відстані від нього і за своїми властивостями дають змогу проникнути до них (земельна ділянка, гараж, споруди господарського, виробничого та іншого призначення, автомобіль, морське, річкове чи повітряне судно, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф тощо) [2, с. 89]. Наведеним автором влучно підкреслено, що «володіння» особи може бути як титульним, так і фактичним, але це не впливає на той факт, що для проникнення в них необхідним є судове рішення. Відтак, якщо на підтвердження відповідного титулу особи щодо майна, куди належить проникнути, можуть бути надані витяги з відповідних реєстрів, договори тощо, то для підтвердження нетитульного фактичного володіння особою таким майном слід належним чином зафіксувати обставину фактичного володіння (наприклад, актом державного виконавця). З огляду на вказане, недостатньо обґрунтованим видається розуміння під володінням юридично забезпечену власником можливість мати майно у своєму безпосередньому фізичному чи юридичному віданні, у

сфері свого фактичного господарського чи іншого впливу [9]; адже не лише власник може бути володільцем майна. Відповідно до положень ст. 397, 398 ЦК України володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе.

У справі «Бук проти Німеччини» від 28 квітня 2005 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що слово «domicile» у французькій версії ст. 8 Конвенції захист прав людини і основоположних свобод має ширшу конотацію, ніж слово «житло», і може поширюватися, наприклад, на приміщення, у якому особа займається професійною діяльністю. Отже, слово «житло» потрібно тлумачити як таке, що означає також зареєстрований офіс компанії, керованої приватною особою, і зареєстрований офіс юридичної особи, філій та інших ділових приміщень [10]. З врахуванням того, що у ст. 8 Конвенції не проводиться диференціація між поняттям житло та інше володіння особи, а у вітчизняному законодавстві вона наявна, приміщення, у якому особа займається професійною діяльністю, доцільно відносити не до житла, а саме до іншого володіння особи.

З огляду на вказане, узагальнюємо, що під іншим володінням особи для цілей вирішення питання про проникнення туди, можна розуміти об'єкти, які не охоплюються поняттям житла, але які перебувають у титульному та/ або фактичному володінні особи і до яких, відповідно до їх складу та структури, можна проникнути.

Слід зазначити, що на підставі судового рішення може бути здійснено проникнення не лише до житла чи іншого приміщення боржника-фізичної особи, а і до житла чи іншого приміщення будь-якої іншої особи (за умови, що в такому житлі чи іншому володінні: 1) перебуває майно боржника; або/ та 2) майно та кошти, належні боржникові від інших осіб; або/ та 3) дитина, стосовно якої складено виконавчий документ про її відібрання (п. 10 ч. 3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження»). Перелік цих умов має визначальне значення, адже, відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження», державний виконавець має право безперешкодно входити до приміщень і сховищ, що належать боржникам або зайняті ними, проводити огляд зазначених приміщень і сховищ, у разі необхідності примусово відкривати та опечатувати такі приміщення і сховища.

С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов та деякі інші автори безспідставно вказують на неузгодженість зазначених положень Закону України «Про виконавче провадження» [11, с. 725–726]. Приміщення та сховища, що належать боржникам або зайняті ними,

можна розглядати як житло або інше володіння боржника, тому проникнення туди можливе тільки на підставі відповідного судового рішення. Огляд таких об'єктів видається неможливим без проникнення до них, тому це питання також має вирішуватись судом. Примусове відкриття таких об'єктів та їх опечатування, вочевидь, пов'язується з порушенням їх недоторканності, тому ця проблема також має бути предметом судового рішення. Для уникнення плутанини щодо системного тлумачення п. 4 та 10 ч. 3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» з положеннями міжнародних та національних нормативних актів щодо недоторканності житла та іншого володіння особи, доцільним видається п. 4 ч. 3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» виключити.

Відповідно до ст. 376 ЦПК України, вирішення питання про проникнення до житла чи іншого володіння здійснюється судом за їх місцезнаходженням. Стосовно об'єктів нерухомого майна їх місцезнаходження може бути відображено в спеціальних документах, наприклад, у витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Щодо об'єктів, які можуть бути переміщені у просторі без зміни їх цільового призначення або знецінення (наприклад, трейлер), доцільним видається складення державним виконавцем за результатами зовнішнього огляду такого об'єкта, акту із зазначенням місцезнаходження такого житла або іншого володіння особи станом на відповідну дату, і якнайшвидше звернення до суду за таким місцезнаходженням з поданням про проникнення до нього. Ч. 2 ст. 376 ЦПК України передбачає розгляд питання про проникнення до житла чи іншого володіння особи негайно лише за участю державного виконавця.

За результатами розгляду відповідного подання державного виконавця суд постановляє ухвалу, яка, відповідно до п. 23 ч. 1 ст. 293 ЦПК України, підлягає апеляційному оскарженню. Слід зауважити, що відповідно до ст. 376 ЦПК України, судом вирішується питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи, а відповідно до п. 23 ч. 1 ст. 293 ЦПК України, апеляційне оскарження передбачено лише щодо ухвал про примусове проникнення до житла. З врахуванням наведеного, доцільним видається доповнення п. 23 ч. 1 ст. 293 ЦПК України словами «чи іншого володіння особи» після слів «житла». Касаційне оскарження відповідної ухвали ЦПК України не передбачено.

Проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні

не інакше як на підставі судового рішення є важливою гарантією не лише забезпечення прав людини, а і законності виконавчого провадження. Регулювання відповідної сфери суспільних відносин потребує вдосконалення. Сподіваємось, визначення понять «житло», «інше володіння особи», зміни та доповнення до законодавства, запропоновані в статті, сприятимуть цьому.

Ключові слова: житло, інше володіння особи, виконавче провадження.

В статті аналізуються наукові підходи до визначення понять «житло», «інше володіння особи», порядок вирішення питання про проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні.

В статье анализируются научные подходы к определению понятий «жилье», «иное владение лица», порядок решения вопроса о проникновении в жилище или иное владение лица в исполнительном производстве.

Scientific approaches to determination the terms “dwelling”, “other person’s estate”, the order of consideration the question of entry to the dwelling or other person’s estate during decisions execution are analyzed in the article.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України від 31.05.2011 року у справі № 1-18/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 43. – Ст. 1744.
 2. Літвінова І. Ф. Забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи в кримінальному процесі : [монографія] / І. Ф. Літвінова. – К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2012. – 230 с.
 3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : У 2 т. / За відпов. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. I. – 832 с.

4. Воронова О. В. Підстави набуття права власності на житло : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / О. В. Воронова. – К., 2005. – 18 с.

5. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=13&d=565>.

6. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 року № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.

7. Орлов Ю. Ю. Визначення поняття «житло» в контексті обмеження права на його недоторканність під час оперативно-розшукової діяльності // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ : науково-теоретичний журнал. – Київ, 2007. – № 5. – С. 73–77.

8. Літвінова І. Ф. Право особи на недоторканність житла чи іншого володіння: тенденції законодавчого регулювання // Юриспруденція: теорія і практика : науково-практичний журнал / Центр правових досліджень Фурси. – Київ, 2009. – № 12 (62). – С. 46–52.

9. Лист Міністерства юстиції України від 31.07.2013 року № 423-0-2-13/11 // Дебет-Кредит (Галицькі контракти) від 16.12.2013. – № 50. – Ст. 54.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1227081749369/pravo/proniknennya_zhitla_inshogo_volodinnya_osobi.

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – 840 с.